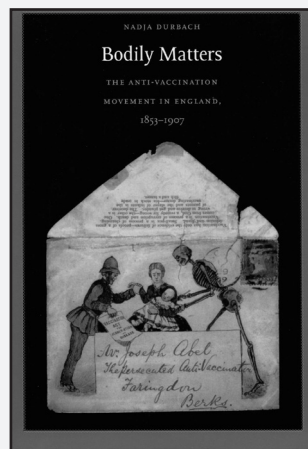

Rokotevastaisuuden yhteiskunnallisuus

Nadja Durbach: *Bodily Matters: The Anti-Vaccination Movement in England, 1853–1907*. Duke University Press, Durham, N.C 2005. 276 s.

Historioitsija Nadja Durbachin jo viitisentoista vuotta sitten kirjoittama *Bodily Matters: The Anti-Vaccination Movement in England, 1853–1907* on puheenvuoro rokotevastaisuuden historiasta ja tämän monitasoisen ilmiön merkityksestä nykypäivänä. Durbachin aineistona on Englannissa 1800-luvulla toimineen Anti-Compulsory Vaccination League -liikkeen kirjallinen materiaali, mutta teos tarjoaa näkökulman myös tämän päivän yhteiskunnallisen hallinnan ja kansanterveydellisten operaatioiden kriittiseen tarkastelemiseen. Tällaisena puheenvuorona se on hämmästyttävän harvinainen: vaikka Durbachin teos onkin lähtökohdaltaan ja metodiltaan valtavirtaista historiantutkimusta, sen äänenlausuttuna motivaationa ja tutkimuksen kehystenä on pyrkimys osoittaa rokotevastaisuuden sisäinen logiikka ja yhteiskunnallinen merkitys. Näin nähtynä liikkeessä ei ole kyse pelkästä valistumattomuudesta, ajattelemattomuudesta, vastahakoisuudesta tai ”vapaamatkustamisesta” yhteisen hyvän piirissä. Pikemminkin Durbachia kiinnostaa nimenomaan rokotevastainen liike, sen alkuna olevat kokemukset, liikkeen oma sanasto ja argumentaatio: Mihin tällainen ajattelu perustuu? Miten ymmärtää sitä, että ihmiset eivät pelkäs-

tään yksilöllisesti arkaile kansanterveydellisten toimien edessä vaan lähtevät liikkeelle joukkona, organisoituvat ja argumentoivat viranomais-suosituksia vastaan?

Kuten nykyisen pandemian aikana on paljon toisteltu, rokotuksissa on kyse kaikkia koskevista asiasta. Tartuntataudit vaikuttavat tasapuolisilta: niiden kohteeksi voi joutua kuka tahansa maantieteellisistä tai yhteiskunnallisista eroista huolimatta – pandemiat ylipäätään, ja erityisesti nykyinen covid-19-pandemia, vaikuttavat kumonneen luokkaerotkin ja ikään kuin tehneen tyhjäksi koko luokkakysymyksen. Tartuntatautien ehkäisemiseksi ja hoitamiseksi tehty työ on todella näyttäytynyt ”yhteisen hyvän” hoitamisena ilman että kysymystä siitä, mitä tuo yhteinen hyvä on, tarvitsisi edes nostaa esiin.

Durbachin kirja argumentoi kuitenkin tällaista tervejärkisyyttä vastaan. Hänen mukaansa rokotevastaisuus oli 1800-luvun Englannissa – ja tietysti eroin on yhä – nimenomaan yhteiskunnalliseen tasa-arvoon ja luokkaeroihin liittyvä ilmiö. Rokotevastaisuuden kaltaiset ilmiöt ovat aina vaatineet uusia ja uudenlaisia käsitteitä nimenomaan siksi, että ne eivät käy yksiin vallitsevan tilanteen ja hegemonisen diskurssin jatkuvuuden kanssa. Liikehännän näennäinen yhteensopimattomuus yhteisen hyvän tavoittelun kanssa ei ole merkki ilmiön vähäpätöisyydestä vaan päinvastoin se vaatii ajattelemaan uudelleen ja etsi-

mään uusia käsitteitä tilanteisiin, joissa yhteiskunnan järjestystä ravistellaan järjettömältä vaikuttavasta syystä. On siis kysyttävä, mikä ihmisiä rokotteissa vaivasi 1800-luvun lopun Englannissa ja mikä ihmisiä liikuttaa niissä yhä tänäänkin, siitä huolimatta ja juuri siksi että liikkeet vaikuttavat julkisen järjen käytön kannalta järjettömiltä ja jonkin oletetun eettisen arviointikyvyn suhteen vastuuttomilta. Erityisesti Suomessa yritykset hahmottaa valistuksen ja hallinnallisuuden näkökulmasta näennäisen järjettömät rokotevastaisia liikehdintää ovat vähissä ja jo asiaan sopivan sanaston löytäminen on vaikeaa. Siksi tässä Durbachin kirjan esittelyssä onkin ajatuksena selvittää hieman laajemmin teoksen kontekstia ja luoda pohjaa sen esittämän tulkinnan ymmärtämislle.

Durbachin kaksi operaatiota: rokote-epäröinnistä rokotevastaisiin liikkeisiin

Oikeastaan jo sana ”rokotevastaisuus” on suomenkielisessä keskustelussa väärä termi. Kansainvälisessä hallinnallisuuspuheessa puhutaan ennemmin ”rokote-epäröinnistä” (*vaccine hesitancy*), jolla tarkoitetaan tietynlaista vastahakoisuutta ja ikään kuin tervejärkistä yksilöllistä epäilyä tieteen nimissä esitettyjä väitteitä ja toimenpiteitä kohtaan. Varsinaisella rokotevastaisuudella viitataan tässä sanastossa rajatumpaan liikehdintään, jossa valtavirtaista tieteellistä käsitystä vastustetaan jollain ”vaihtoehtoisella” tieteellisellä tiedolla. Myös maailman terveysjärjestö WHO:n sanoin rokotemyönteisyyden puute jäsentyy kahteen luokkaan, nimenomaan epäröijiin ja varsinaisiin vastustajiin. Ensimmäinen luokka on siinä mielessä harmiton, että kyse on vain terveysvalistuksen ja tiedemyönteisyyden eräänlaisesta keskeneräisyydestä, kun taas vastustajilla tarkoitetaan sitä, että ihmiset ryhtyvät toimimaan yhdessä ja jonkin toisen tiedon ja argumentoinnin tukemana. (WHO 2019.) Vaikka rokotemyönteisyyden puute onkin WHO:n mukaan yksi maailman kymmenestä uhkatekijästä, Suomessa on keskitytty toistelemaan sitä, että meillä vastustaminen on täysin marginaalinen il-

miö ja että huomio on keskitettävä nimenomaan epäröijien huolelliseen ja ymmärtäväiseen valistamiseen (ks. esim. Knuuti 2021).

Valistuksellinen asenne on hyvin ymmärrettävä, sillä kun kapa muuten ”asian hoitamiseen” keskittyvä yhteiskunnallinen hallinta voisikaan toimia. Yhteiskunnallisen ajattelun ja tutkimuksen kannalta tilanne on kuitenkin toinen: jos yhteiskunnallinen ajattelu käsitetään hallinnallisuuden kritiikiksi tai ylipäättään kriittiseksi, sen lähtökohtana on vallitsevan tilanteen ja hegemonisen sanaston sijaan tietty nykytilanteen analyysi, jolloin mitä tahansa ilmiötä tarkasteltaessa on pureuduttava tutkittavan ilmiön lisäksi myös ilmiötä kehystävän ajan ja tilanteen materiaaliin, taloudellisiin ja valtaa koskeviin olosuhteisiin. Tällöin tutkimuksen ei pidä jäädä kiinni siihen samaan sanastoon, jolla yhteiskunnallinen järjestys pyrkii säilyttämään hallintansa. Sen sijaan tutkimus voi sekä historiallisesti että käsitteellisesti purkaa sitä kehityskulkua ja logiikkaa, joka ilmiön taustalla on – jos se siis ei tahdo vain tukea hallinnallisia pyrkimyksiä.

Rokotevastaisuus on hyvä esimerkki yhteiskunnallista ajattelua haastavasta ilmiöstä, sillä se pakottaa etsimään käsitteitä ja näkökulman, jotka välttävät sekä ilmiön moralisoinnin että sen tietynlaisen historiallistavan ymmärtämisen. Koska rokotevastainen liikehdintä näyttää pyrkivän kyseenalaistamaan yhteisen hyvän, on totta kai luonnollista, että hallinnan säilyttääkseen yhteiskunnallisen järjestyksen on pyrittävä kieltämään ja kriminalisoimaan. Mutta koska moderni valta ei ole niinkään kuria vaan kontrollia, se pyrkii myös ymmärtämään liikehdintää paimenen tavoin. Se ottaa otteeseensa yksilöllisesti, näkee laumansa ja noutaa nimenomaan yksitellen karkuun pyrkivät. Näin hahmottuva kriittisen paradigman mukainen yhteiskunnallinen ajattelu on toki oleellinen osa rokotevastaisuudenkin tarkastelua: se lisää ymmärrystä ajankohtaisista ilmiöistä osoittamalla niihin johtavien historiallisten kehityskulkujen merkityksen. Tämä on toki iso askel suhteessa pelkkään moralismiin. Itse asiassa juuri tällä historiallisia jatkumoa korostavalla tavalla myös Durbachin tutkimus on Suomessa ymmärretty. Näissä tulkinnoissa ajatellaan, että

tutkimuksen tehtävänä on avata näkökulma, josta ihmisten vastarinta on kyllä yhteiskunnallisesti harmillista mutta *ymmärrettävää* siksi, että liikehdinnällä on ”kokemuksellinen perusta”, esimerkiksi ”ruohonjuuritasolla omakohtaisesti koetut isorokkorokotuksen haittavaikutukset” (Nurmi ym. 2021). Tällainen käsitys liikkeiden keskeisistä vaikuttimista ei kuitenkaan pidä Durbachinkaan mielestä paikkaansa.

Durbachin kirja pitää nimittäin sisällään kaksi tutkimuksellista ja käsitteellistä operaatiota. Ensimmäisellä tasolla Durbach tekee rokotevastaisuudesta ilmiönä aidosti historiallisen analyysin juuri hallinnallisuuden näkökulmasta: Durbach pyrkii ymmärtämään rokotevastaisuutta osoittamalla, millä tavalla 1800-luvun lopun liikkeet syntyivät ja tapahtuivat nimenomaan osana aikansa hallinnallisuuden ja valtiollisen vallan muotoa. Analyysin pohjalta tehtävä toinen operaatio on kuitenkin kiinnostavampi: se nimittäin selvittää perinpohjaisesti liikkeiden omaa argumentaatiota ja sanastoa – siis tutkii ilmiötä niin sanotusti alhaalta päin. Tämä näkökulma on jotain muuta kuin pelkkää neutraalia ymmärtämistä: Durbachin mukaan ihmiset eivät ryhtyneet vastarintaan siksi, että heillä ei ollut rokotteista vielä tarpeeksi tietoa tai että rokotteet eivät olleet vielä tarpeeksi luotettavia. Liikkeiden argumentaatioita seuraamalla Durbach pyrkii näyttämään, että kyse on yhteiskunnallisesta tasa-arvosta: ihmisiä liikuttaa yhteiskunnallisen vallankäytön epäoikeudenmukaisuus, se miten ja mihin yhteiskunnallinen hallinta kohdistuu. Durbachin jälkimmäinen operaatio on se, joka lopulta avaa rokotevastaisuuden tarkastelun kiinnostavalla tavalla myös nykypäivään.

Durbachin ensimmäisen operaation suhteen on oleellista huomioida, että rokotevastaisuus asettuu historialliseen kontekstiin, jossa Englannin yhteiskunnallinen järjestys juuri tuolloin otti askelen kohti modernia hallinnallista muotoa uuden köyhäinhuoltolain syntyessä. Englantilainen *New Poor Law* eli virallisesti *Poor Law Amendment Act 1834* syntyi juuri samaan aikaan, kun Euroopassa kamppailtiin isorokon kanssa. Englannin uusi köyhäinhuoltolaki oli keskitetty valtakunnallinen järjestely, joka korvasi entiset köyhyyt-

tä paikallisesti hoitaneet ratkaisut. Sen keskeisenä tavoitteena oli järjestelyn kulujen merkittävä vähentäminen. Köyhäinhuoltolain uudistus tunnetaan erityisesti siitä, että se yhdisti köyhäinhuollon tiukasti rikoslainsäädäntöön ja loi kokonaan uuden instituution, työlaitosjärjestelmän, joka muistutti käytännössä hyvin paljon vankilajärjestelmää. Ajatuksena oli nimenomaan hallita köyhyyttä tulkitsemalla asunnottomat ja kiertolaiset – aikansa ”vaarallisen luokan” – työn välttelijöiksi ja saada aikaan tilanne, jossa köyhien saama apu sidottiin työpanokseen kriminalisoimalla irtolaisuus ja tätä kautta omaisuudeton väki pakotettiin sekä työhön että hoitoon. Työhön ja hoitoon pakottaminen kävi yksiin isorokkoepidemian hoidon kanssa: yleistä tartuntatautien uhkaa esitettiin torjuttavan nimenomaan kieltämällä irtolaisuus ja pakottamalla ihmiset ottamaan vastaan aikanaan vallankumouksellinen tekniikka, rokote.

Durbachin tutkimuksen ensimmäisen operaation yleinen teesi siis on, että rokotevastaisuus on nähtävä osana modernin hyvinvointivaltion syntyä ja reaktion yhteiskunnallisen huolenpidon, siis ”poliisitieteiden”, kaksinaiseen merkitykseen yhtäältä väkivaltamonopolina ja toisaalta valtiollisen hyvinvoinnin edistäjänä. Näin kuitenkin syntyy vasta ilmiötä historiallistava ja siten ymmärrettävä jäsenys. Siksi Durbachin tutkimuksen toisen operaation aineistona onkin hallinnallisten diskurssien ja tieteiden sijaan yhteiskunnallisen uudistuksen vastustajien argumentit ja sanastot. Durbach käy läpi, kuinka rokotteiden nähtiin uhkaavan vastasyntyneiden lasten terveyttä (luku 2), kuinka rokotevastaisuus kävi yksiin työväenluokan kamppailujen kanssa (luku 4) ja miten rokotteiden uhka yhdistyi viktoriaanisen ajan kauhukirjallisuuden kuvastoon (luku 5). Kokemus valtiollisen tahon tunkeutumisesta yksilöllisen ruumiin alueelle oli 1800-luvun Englannissa hyvin erilainen kuin mitä se on nykyään: kun nykyään tulkinta julkisen vallan hyväntahtoisuudesta on lähes läpitunkematon, tuolloin julkisen vallan interventio kansallisen rokoteohjelman muodossa oli jotakin täysin uutta. Vuosina 1853–1907 isorokkorokote oli osalle ihmisistä pakollinen ja sellaisena se näyttäytyi äärimmäisenä uhkana, joka

oli hyvin helppoa nähdä pelkästään väkivaltana ruumiillisista autonomiasta kohtaan.

Englantilainen kansanterveydellinen hallinta pakollisine rokotteineen ja vankilamaisine työlaiteksoineen erosi väkivaltaisuudessaan aikaansaaksalaiseista ja ranskalaisesta kehityskulusta, joissa marginaalisten ryhmien kriminalisointi tapahtui ennemmin mielenterveyden hallinnan ja vankimielisairaaloitten kautta. Näin rokotepakko näyttää niin sanottujen poliisitieteiden ja biovallan äärimmäisen luonteen suuremmin kuin sellaiset biovallan analyysit, jotka ovat perinteisesti tarkastelleet hyvinvointivaltion syntyä hallinnan ja sitä palvelevan tieteen suunnasta.

Durbachin tutkimus on kiinnostava myös sillä periaatteellisella ja metodologisella tasolla, että se havainnollistaa siirtymää kriittisen ajattelun paradigmaan nojaavan foucault’laisen perinteen tuolle puolen. Kuten esimerkiksi Alain Brossat on esittänyt, Michel Foucault’n avaama hallinnallisuuden kritiikin perinne pysyy lopulta hallinnan puolella – se on kiinnostunut nimenomaan paimenen tekniikoista, siitä miten paimennettavat subjektit tuotetaan osiksi yhteiskunnan järjestystä. Näin se mitä biovallan analyyseissa on tapana sanoa ”paljaaksi elämäksi”, on tästä näkökulmasta vain jonkinlainen hallinnallisen diskurssin sulkeva tyhjä merkittäjä. Brossat väittääkin, että nykyisessä Foucault’n ja Giorgio Agambenin kautta jäsentävässä perinteessä paimennettavan lauman elämä, sen liikkeiden omat vaikuttimet ja subjektit, jäävät mysteereiksi, typeräksi ja petomaiseksi elämäksi (*vie bête*), jossa raja eläimen ja ihmisen välillä katoaa hallinnan kannalta tarkoituksellisella tavalla. (Brossat 2015.)

Durbachin kolmas operaatio ja representatiivisen politiikan murtumat

Miten sitten lähestyä ilmiöitä, joissa ihmisten toiminta todella näyttää pelkästään petomaiselta, typerältä vastarinnalta vastoin yhteistä hyvää? Ja jos rokotevastaisen liikehännän tapauksessa toiminnan päämäärät näyttävät täysin epärationaalisilta, voisiko niistä silti hahmottaa jonkin loigian? On tietysti selvää, miksi ”järjettömyksi-

en” ja ”vastuuttomuuksien” tarkastelu voi näyttää tänä päivänä nimenomaan mielettömältä – on vaarallista lähteä ymmärtämään niitä konservatiivisiksi tai uudeksi oikeistoksi kutsuttuja liikkeitä, joiden lähtökohtana vaikuttaa olevan nimenomaan Durbachin tutkimuksen rokotevastaisuuden kaltainen periaate: valtiollinen valta pyrkii rajoittamaan yksilön oikeuksia, joita sitten puolustetaan ja vielä nimenomaan kansan nimissä. Tällöin vaikuttaa olevan se ja sama, onko kyse rokotevastaisuudesta (valtaa pitävä eliitti pyrkii myrkyttämään kansan) vai esimerkiksi polttoaineiden hinnasta (valtaa pitävä eliitti ei ymmärrä maalla asuvia, joiden elämään polttomoottorit kuuluvat välttämättä). Kavahdus on varmasti monissa tapauksissa paikallaan – onhan yhteiskunnallisen ajattelun totta kai kyettävä arvioimaan, missä kohtaa yhteiskunnalliset liikkeet todella toimivat tasa-arvoa, ihmisoikeuksia ja yleistä oikeudenmukaisuutta vastaan. Myös Durbach selvittää, kuinka 1800-luvun lopun rokotevastaisuudessa liikehännässäkin oli esimerkiksi avoimen rasistisia suuntia, kun liikkeen argumentoinnissa päädyttiin usein väittämään, että tärkeintä oli huolehtia nimenomaan aidosti englantilaisten terveydestä. (Ks. luku 3, erityisesti 79–84.) Yhteiskunnallinen ajattelu ei voi kuitenkaan suoralta kädeltä tuomita tai kriminalisoida tällaisia liikkeitä, mikäli se tahtoo vähääkään ymmärtää sitä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.

Durbachin etsimä ote pyrkiikin edellä kuvatulla tavalla välttämään seuraavien näkökulmien umpikujat. *Ensinnäkin* Durbachin historiallinen analyysi pyrki ylittämään tietyn *moraalisen ja yksittäisen ihmisen arvostelukykyyn vetoavan näkökulman*. Yhteiskuntafilosofisesti kyse on lähtökohdasta, jonka mukaan yhteiskunnallinen järjestys syntyy moninaisista valtaa, taloutta ja materiaalisia puitteita koskevista suhteista ja eroista. Yhteiskunnallisten ilmiöiden tarkastelu on näin ollen mahdollista vain nimenomaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta, muuten tuloksena on usein vain moralistinen paniikki eri muodoissaan.

Toiseksi Durbachin liikkeiden omaa argumentaatiota korostava ote pyrkii ylittämään myös *historiallista jatkumoa korostavan valitukseksellisen näkökulman*. Ajatuksena on, että liikkeiden

näkökulmasta niiden logiikka on eri kuin yksittäisen ihmisen ajatuksen ja halun juoksu. Siten ei ole suoraan ja yksioikoisesti kyse yksittäisten ihmisten kokemuksista vaan siitä, millaisia liikkeitä konstruoivia tekijöitä ja logiikoita, laajasti ymmärrettyinä käsitteitä, liikkeiden taustalla on. Tällöin on haasteellista pohtia, mitä liikkeiden *ymmärtäminen* tarkoittaa, sillä nyt etsityn näkökulman ytimenä on pyrkimys erottaa siitä ajatuksesta, että rokotevastaisuuden kaltaiset vastahangat tai -voimat itse muodostaisivat jonkinlaisen historiallisen jatkumon. Kärjistäen voisi nimittäin sanoa, että tällaisten voimien historia on luonteeltaan epäjatkuva, että historialliseen jatkumoon suhteutettuina ne eivät nimenomaan ole mitään muuta kuin katkoksia ja murtumia ja että siitä huolimatta niillä on oma logiikkansa. (Ks. esim. Breugh 2007 ja Dupuis-Deri 2016.) Siten liikkeiden motivaatioita tutkiva ote ei ”ymmärrä” liikkeitä siinä merkityksessä, että tutkimus ikään kuin ”tietäisi paremmin” kuin liikkeelle lähtenyt väki – erottelu korostuu niissä tapauksissa, joissa liikkeitä koskeva keskustelu jää jumiin kysymyksiin siitä, mitä väki oikein tarkoittaa, mihin se pyrkii, ”kuka” niitä johtaa tai mitä ”se” oikein tavoittelee.

Valistuksellisen näkökulman umpikuja uhkaa usein myös biovallan ja biopolitiikan käsitteisiin nojaavia analyysejä silloin, kun ne etsivät hallinnan ja vallan kielen suhteen toista diskurssia, mutta käsittävät sen liberaalilla tavalla yksilöllisten kokemusten tasoksi. Ongelma näissä analyyseissä on se, että kaikki yhteiskunnalliset vastavoimat ja vastahakoiset tahot tuomitaan Brossat’n sanoin ”typeriksi” ja ne kaapataan yksilöiden ja yksilöllisten kokemusten alueelle ilman yhteensitovaa tai liikkeitä konstruoivaa logiikkaa. Asetelma muistuttaa tilannetta, jossa nuorisotutkija ensin selvittäisi huolellisesti nuorten kokemuksia ja ajatuksia, mutta lopuksi kuittaisi ne toteamalla: ”onneksi nuoruus menee kyllä lopulta aina ohi”.

Durbachin näkökulma on vaikeasti tavoitettava erityisesti nykypäivän vastaavien liikehdintöjen kohdalla, mutta ehkä juuri nykyisten liikkeiden tarkastelu valottaa myös Durbachin löytämän näkökulman logiikkaa. Kirjoittaessaan Ranskan keltaliiviliikkeestä antropologi David

Graeber on todennut, että monien sellaisten nykyisten liikkeiden yhteydessä, joiden vaatimukset vaikuttavat vetoavan yhteisen hyvän sijaan yksittäisten ihmisten intresseihin, tehdään aivan liian usein ja aivan liian nopeasti päätelmä, että niissä olisi kyse vain itsekkäistä ja taantumukselista päämääristä eikä mistään muusta. Graeberin mukaan tällöin jää täysin huomaamatta, että oleellisempaa kuin tuomion langettaminen olisi tarkastella niitä yhteiskunnallisen vallankäytön ja hallinnan muutoksia, joihin vastaamisesta liikehdinnässä on kyse. Keltaliivien yksityisiltä ja pikkuporvarillisilta vaikuttavista vaatimuksista ei siksi pidä ajatella kieltäytymisenä yhteisen ja universaalin hyvän tavoittelemisesta vaan vaatimuksina, joiden sisältö ei mitenkään eroa siitä, minkä yhteiskunnassa yleisesti väitetään kuuluvan kaikille. Liikkeen porvarillisia ja oikeistolaisia vaikuttimia yksilön oikeuksista ajattelemattomiin individualistisiin intresseihin on toisteltu paljon ja sitä kautta liikettä on pyritty saamaan kuriin yhteiselle hyvälle vastakkaisena liikkeenä. Graeberin mielestä on kuitenkin hyvin helposti osoitettavissa, että yhteiskunnan eriarvoisuudet, niin uudet kuin vanhatkin, tuottavat tilanteita, joissa on täysin paikallaan protestoida omassa elämässä koettujen epäoikeudenmukaisuuksien liikuttamana vaikka sitten polttoaineiden hintoja – siitä huolimatta, että esimerkiksi juuri yksityisautoilu ja polttomootoreiden käyttö olisivatkin aivan ilmeisellä tavalla juuri sellaisia asioita, jotka pitäisi globaalien edun nimissä lopettaa. (Graeber 2018.)

Itse asiassa rokotevastaisuuden nykyaikaisen muodon yhteys keltaliiviliikkeeseen on esimerkiksi Ranskassa ja Italiassa sekä empiirisesti että käsitteellisesti hyvin keskeinen: molemmissa maissa liikkeet ovat suuren paheksunnan kohde ja tämä moraalinen reaktio lamauttaa myös yhteiskuntatieteilijät. Graeberin ohje on, että liikkeiden partikulaareja vaatimuksia ei kummassakaan tapauksessa pidä nähdä viestinä yhteiskunnan universaaleja pyrkimyksiä vastaan, vaan vaatimukset todella tarkoittavat vain sitä, mitä ne kirjaimellisesti sanovat. Näitä liikkeitä ei voi sen tähden tulkita universaalista näkökulmasta, jossa liike palautetaan syhinsä ja päämääriinsä, jotka aina kuuluvat universaalin kielen piiriin. Samaan

tapaan myös Jacques Rancière on esittänyt, että keltaliivien liike on hyvä esimerkki sellaisesta liikehdinnästä, jota on seurattava vain sen noudattaman logiikan kautta: syiden tasolla liikehdinnässä ei voi nähdä mitään muuta kuin mieltömyyttä – siinä väen ”liikkeen syy on täysin sama kuin se, minkä takia väki ei lähde liikkeelle”. (Rancière 2019.)

Tältä pohjalta on mahdollista hahmotella sellaista käsitteellistä kehystä, jossa Durbachin tutkimaa rokotevastaisuutta – ja yhteiskunnallisen järjestyksen murtumia yleisemminkin – olisi mahdollista tarkastella aidosti yhteiskunnallisina ilmiöinä ilman, että niitä palautettaisiin representatiivisen politiikan piiriin. Poliitiikan representatiivisuus tarkoittaa tässä sitä yhteiskunnallisen järjestyksen yleistä muotoa, jossa politiikan ajatellaan tapahtuvan tietyssä määriteltävissä olevassa yhteiskunnallisessa tilassa ja tiettyjen ehtojen puitteissa – ja niin että tämän muodon ulkopuolella ei ole mitään. Oleellista on, että tällöin ei kuitenkaan etsitä mitään ”toista politiikkaa” representatiivisen mallin ulkopuolelta vaan tiettyjä tilanteita, joissa ei vain ilmaannu jotain uutta näkemystä, projektia tai päämäärää mallin ja ehtojen puitteissa vaan joissa representatiivinen malli pakottuu murtumaan. Näissä tilanteissa yhteiskunnalliseen järjestykseen, Rancièren termien yhteiskunnan konsensusukseen, sen aistimellisella tasolla vallitsevaan yhteisymmärrykseen, ei vain lisätä jotain vaan koko järjestyksen logiikka murtuu: jokin, jota ei aiemmin kuultu, saa äänen ja jokin, jota ei aiemmin nähty, ilmaantuu muutaten niitä ehtoja, joilla kuullaan ja nähdään.

Edellä esitetyn pohjalta voi sanoa, että liikkeiden saamat tuomiot kytkeytyvät niiden partikulaarisuuteen ja näin siihen, että ne kieltäytyvät puhumasta, neuvottelemasta ja toimimasta universaalien sanaston piirissä. Tässä suhteessa Durbachin kirja sisältää tietyn käsitteellisen operaation – olkoon se sitten edellä esiteltyjen kahden operaation lisäksi kolmas. Kolmannessa operaatiossa, joka itse asiassa jo edeltää kahta muuta ja mahdollistaa ne, on kyse tietystä käsitteellisestä työstä, joka tutkimuksen on tehtävä erottautakseen tutkimukseen piiloutuvasta hallinnan ja representatiivisen politiikan kielestä. Durbachin

tapauksessa käsitteellinen operaatio on se, että tutkimus rakentaa näkökulman, joka vapauttaa aineiston tarkastelun – ei vain siitä tehtävät tulkinat – hallinnan kielen otteesta: Durbach tutkii rokotevastaisuutta niin, että tarkoituksellisesti välttää suhteuttamasta liikehdinnän käyttämiä argumentteja hallinnan ja representatiivisen piirin ehtoihin. Rokotevastaisen liikehdinnän argumentit kuullaan näin sellaisenaan, kirjaimellisesti, ilman että jo niitä lukiessa arvioidaan, miten ne suhtautuvat aikansa tai nykypäivän lääketieteelliseen tietoon – kuten Durbach osoittaa, että oleellisempaa saattaakin olla katsoa vaikkapa aikansa populaaria kauhukirjallisuutta.

Rokotevastaisuus ja kysymys köyhyydestä

Durbachin pyrkimyksenä on siis päästä representatiivisen logiikan – ja siitä seuraavien moralisoinnin ja historiallistamisen – taakse ja siten osoittaa, että ihmiset eivät lähteneet liikkeelle väärän tiedon tai ajattelemattomuuden seurauksena. Liikkeet eivät myöskään syntyneet minkään ihmiselle luontaisen terveen järjen, arvostelukyvyyn tai normaalin aistimisen tavan pohjalta, vaan ihmisiä liikutti aivan tietty kokemus, jonka jakamisen rokotevastaisen liikkeen omat diskurssit ja käsitteet mahdollistivat. Kokemus koski ennen kaikkea sitä, että ihmiset tulivat kohdelluiksi tietyissä tilanteissa yhteiskunnallisina vaaratekijöinä eivätkä hoivan ja huolenpidon kohteina, vaikka yhteiskunnan hallinnallinen valta väitti muuta. Nimenomaan tämä on luokkakysymyksen representatiivista logiikkaa perustavampi muotoilu, jonka tarkasteleminen on tärkeää myös tänään: millä perusteella ja millä ehdoilla jotkut nähdään yhteiskunnallista järjestystä uhkaavina riskitekijöinä ja toiset taas yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä, jotka saavat kaiken elämässään tarvitsemansa, siis hoivan laajassa mielessä ymmärrettynä.

1800-luvun lopun rokotevastaisuus syntyi Englannissa, koska ihmiset tunnistivat valtiollisen vallankäytön perustavanlaatuisen epäoikeudenmukaisuuden: tiettyjen ihmisryhmien ja elämänmuotojen – laajasti ymmärrettynä köyhien –

nähtiin uhkaavan muodostumassa olevaa hallinnan ja työvoiman tuottamisen tapaa, mutta vain sillä perusteella että köyhiin oli mahdollista liittää haluttomuus tai kyvyttömyys tuottavaan työhön. Tätä kautta Durbachin teos pitää sisällään yhteiskunnallisen ajattelun ehkä kaikkein keskeisimmän käsitteellisen kiistakysymyksen: kysymyksen yhteiskunnallisen köyhyyden luonteesta siinä laajassa ja käsitteellisessä määrityksessään, jossa ei ole kyse vain rahasta tai taloudellisista resursseista ja niiden jakautumisesta. Sen sijaan kyse on siitä yhteiskunnallisesta voimakentästä, jossa ihmiset jakautuvat epäoikeudenmukaisesti erilaisiin asemiin yhteiskunnassa siitä huolimatta, että heidän yhteiskunnallisesti määräytyvät tarvitsevuutensa ovat keskenään täysin samanlaisia.

Jos köyhyys nähdään hallinnallisen logiikan puitteissa tapahtuvan kehityksen harmillisena välivaiheena, kyse on epäkohdasta, jonka voi pidemmällä tähtäimellä ja ajan kanssa korjata ilman että yhteiskunnan konsensus ja voimakenttä mitenkään muuttuu. Durbachin tutkimuksen käsitteellinen lähtökohta on kuitenkin toinen: siinä köyhyys on yhteiskunnallisen hallinnan ylläpitämä asiantila, jonka tuottaminen ja uusintaminen on koko yhteiskunnallisen järjestyksen pohja. Siten se epäoikeudenmukaisuuden kokemus, josta Durbachin tutkimat rokotevastaiset liikkeet syntyivät, ei koske ikään kuin yksittäistä epäkohtaa muuten kohtuullisessa yhteiskunnassa vaan sitä yhteiskunnallista konsensusta, johon epäoikeudenmukaisuus ja epätasa-arvo köyhyyden muodossa konstitutiivisella tavalla kuuluvat. Eikä tämä konsensus siis koske mitään yhteiskunnallista yksimielisyyttä tai vaikkapa yhteistä ”hyvinvointivaltioiden” arvopohjaa vaan sitä, ketkä lasketaan mukaan hyvinvoinnin piiriin ja keistä tulee pakkotoimien kohteita. Rokotteiden vastaisuus käy tätä konsensusta vastaan. ■

KIRJALLISUUS

- Breaugh, Martin (2007) *L'expérience plébéienne. Une histoire discontinue de la liberté politique*. Payot, Pariisi.
- Brossat, Alain (2015) ”Human Pastorate and ‘La Vie Bête’”. Teoksessa Sophie Fuggle, Yari Lanci, Martina Tazzioli (toim.) *Foucault and the history of our present*. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Dupuis-Deri, Francis (2016) *La peur du peuple*. Lux Éditeur, Montréal.
- Graeber, David (2018) ”The ‘Yellow Vests’ show how much the ground moves under our feet”. *Brave New Europe*. <https://braveneweuropa.com/david-graeber-the-yellow-vests-show-how-much-the-ground-moves-under-our-feet> Viitattu 15.1.2022.
- Knuuti, Juhani (2021) ”Rokotevastaisuus ja rokote-epäröinti ja tutkittu tieto”. *Professoriblogi*. <https://blogi.professoriliitto.fi/juhani-knuuti/rokotevastaisuus-ja-rokote-eparointi-ja-tutkittu-tieto/> Viitattu 15.1.2022.
- Nurmi, Johanna, Vuolanto, Pia & Rytty, Suvi (2021) ”Rokotteisiin liittyvän kriittisyyden historiallinen jatkumo”. *Politiikasta.fi*. <https://politiikasta.fi/rokotteisiin-liittyvan-kriittisyyden-historiallinen-jatkumo/> Viitattu 15.1.2022.
- Rancière, Jacques (2019) ”Les vertus de l’Inexplicable – à propos des ‘gilets jaunes’” *AOC* 8.1.2019.
- WHO (2019) ”Ten threats to global health in 2019”. <https://www.who.int/news-room/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019> Viitattu 15.1.2022.